

1 Lesson Study

Hoe aantrekkelijk en overzichtelijk zou het zijn: één manier van lesgeven, één didactiek die wetenschappelijk bewezen de beste is. Discussies over het onderwijs worden soms gedomineerd door het zoeken naar die ene methode die het beste is, het meest efficiënt. De vraag is of dit geen illusie is. Niet alle lesstof is van dezelfde aard, niet elke leerkracht is hetzelfde en ook niet elke groep leerlingen.

[...] Betekent dat nu dat er helemaal niets te zeggen valt over goed of minder goed onderwijs? Uiteraard niet. Wetenschappelijk onderzoek kan helpen inzicht te krijgen in allerlei aspecten van onderwijs en in hoe bepaalde mechanismen werken. De verschillende onderwijsdisciplines leren ons dus begrijpen hoe het complexe onderwijsproces in elkaar zit en geven daarmee een basis om in de klas zelf verstandige keuzes te maken. In het moment, tijdens de les, voedt deze kennis een leerkracht om een aanpak te kiezen die waarschijnlijk effectief is. Later, na de les, kan deze kennis een leerkracht helpen op zijn keuzes te reflecteren. Helemaal zeker zul je echter nooit weten of deze keuze de allerallerbeste was. Zeker niet als je alle factoren meeneemt en naar de lange termijn kijkt.

[...] Dat betekent dat het niet zo zinvol is om onderwijsparadigma's of didactieken als geheel te omarmen of te verwerpen. We hebben er meer aan om de afzonderlijke ideeën die in die paradigma's besloten liggen te begrijpen en verstandig te gebruiken. Mét inachtneming van de werkelijkheid in de klas.

(Geeke Bruin-Muurling, onderwijsvernieuwer)¹

Lesgeven is een complex proces. Leerkrachten willen hun leerlingen laten leren, maar vragen zich vaak af: Welke factoren zorgen ervoor dat *mijn* leerlingen leren? Welke didactische aanpak is effectief bij *mijn* risicoleerlingen en hoe werkt dat voor *mijn* leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong? En aan het einde van de les willen leerkrachten graag weten: Hoe weet ik dat *mijn* les effectief is geweest? Hebben al *mijn* leerlingen geleerd? Dit zijn precies ook de vragen die centraal staan bij Lesson Study.

De volgende onderwerpen komen in dit hoofdstuk aan de orde:

1. Wat is Lesson Study?
2. Lesson Study wereldwijd.
3. Voorbeeldleerlingen.
4. De meerwaarde van Lesson Study.

1.1 Wat is Lesson Study?

Lesson Study bestaat uit een cyclus waarin een groepje collega's (drie tot zes leerkrachten) en een begeleider een les nauwgezet ontwerpen en voorbereiden. Deze les wordt daarna door één collega gegeven, waarbij de anderen observeren en vooral kijken naar een paar specifieke leerlingen: Wat doen deze leerlingen? Leren deze leerlingen ook echt wat we ze tijdens deze les willen leren? Direct na de les worden deze zogenoemde voorbeeldleerlingen geïnterviewd door de observatoren: Wat vinden de leerlingen van de les? Wat hebben ze geleerd? Welke suggesties hebben ze om de les te verbeteren? De les wordt op basis van de observaties en interviews vervolgens gezamenlijk geëvalueerd en bijgesteld. Daarna wordt de les opnieuw gegeven, en observeren de leerkrachten weer of leerlingen leren zoals ze graag zouden willen.

Maar Lesson Study is meer dan één les heel precies voorbereiden, observeren en evalueren. Het gaat niet om het ontwerpen van de perfecte les, maar om het onderzoeken van de lespraktijk, om die te kunnen begrijpen en veranderen. Het is een manier om samen met collega's vat te krijgen op het onderwijs in de eigen school en dat samen op een hoger plan te brengen. Dit doen leerkrachten door het leren van leerlingen gedetailleerd in kaart te brengen.² Door via de ogen van leerlingen naar de les te kijken, verfijnen leerkrachten hun (vak)didactisch repertoire.³

De belangrijkste kenmerken van Lesson Study om dat te bereiken:⁴

- Lesson Study is een proces. Het gaat niet om die ene les als resultaat. De uitdaging is om over de onderzoeksles heen te kijken en te ontdekken wat de les oplevert voor het grotere geheel. Het is de kunst om de opbrengsten van die ene les te integreren in de eigen lespraktijk, om een 'Lesson Study-mentaliteit' te krijgen (en dus in de dagelijkse praktijk te anticiperen op het denken van leerlingen), en om een houding te ontwikkelen waarmee je het eigen onderwijs continu wilt verbeteren.
- De focus is op de leerlingen: centraal staat het denken en leren van leerlingen, dat wat zij nodig hebben. Bij het ontwikkelen van het lesplan bijvoorbeeld is het de uitdaging om in de schoenen van de leerlingen te

gaan staan. Leerkrachten doordenken iedere mogelijke reactie van leerlingen. En tijdens de les is het nodig het leren zichtbaar te maken door goed te observeren en te luisteren. De uitdaging bij het observeren is te focussen op de leerlingen en met hun ogen naar de effecten van het lesgeven te kijken. En dus niet, zoals we gewend zijn, vooral de leerkracht te observeren. Dit vraagt om een kritische en nieuwsgierige houding van leerkrachten. Ze worden gestimuleerd doordachte keuzes te maken, met als doel het denken en leren van leerlingen zo zichtbaar mogelijk te maken.⁵

Bij Lesson Study neem je niet klakkeloos een les uit het boek over. De vraag 'Wat hebben mijn leerlingen nodig?' staat centraal. Leerkrachten sparren daar samen over: wat willen we met deze les bereiken, hoe gaat dat er concreet uitzien en wat zien we dan bij de leerlingen? Onze blik op de leerlingen is daardoor ook anders geworden.
(Marjan Kool, directeur van basisschool De Tandem in Almelo)

- De leerkrachten zijn onderzoekers: passend bij de schoolontwikkeling formuleert het Lesson Study-team – voorafgaand aan het ontwerpen van de les – een onderzoeksvraag die betrekking heeft op het leren van de leerkrachten. De samenstelling van het Lesson Study-team kan een rol spelen bij de formulering van de onderzoeksvraag: als het team vooral bestaat uit startende leerkrachten kan het zijn dat ze een andere onderzoeksvraag formuleren dan wanneer het team divers is of vooral bestaat uit ervaren leerkrachten. De uitdaging is om die onderzoeksvraag – in alle drukte van ontwikkelen en plannen – steeds goed in het vizier te houden. De onderzoeksvraag stuurt namelijk de activiteiten in alle fasen van het proces: de ontwikkeling van de les, maar ook de observaties, het kader om data te verzamelen en te analyseren, de nabespreking, de herziening van de les enzovoort.

Lesson Study werkt, omdat het leerkrachten helpt om:

- het leren van leerlingen veel scherper en gedetailleerder te zien;
- het verschil te zien tussen wat zij verwachten dat leerlingen doen tijdens het leren en wat leerlingen daadwerkelijk doen;
- uit te vinden hoe hun lesgeven beter aansluit bij de behoeften van leerlingen;
- samen met collega's het onderwijs te verbeteren, met de focus op het

leren van leerlingen en de professionele ontwikkeling van alle leden van de groep;

- hun lesgeven te veranderen, zodat het leren van leerlingen beter ondersteund wordt.⁶

Het Lesson Study-team kan bestaan uit leerkrachten uit verschillende bouwen. Dat heeft meerwaarde. Je denkt vanuit verschillende invalshoeken en je merkt dat er ook veel overeenkomsten zijn. De doorgaande lijn binnen de school wordt zo duidelijker.

(Miguel Martinez, plaatsvervangend directeur op basisschool ESV in Enschede)

1.2 Lesson Study wereldwijd

Lesson Study is een Engelse vertaling van het Japanse *Jugyou Kenkyuu*, dat zoiets betekent als 'lessen bestuderen'. Het is een professionaliseringsaanpak die leerkrachten stimuleert te focussen op het leren van leerlingen. Lesson Study is ontstaan in Japan rond 1900, tegelijk met de invoering van een klassikaal onderwijssysteem. In het hedendaagse Japan is het volledig ingebed in het onderwijssysteem en wordt het toegepast op verschillende niveaus: op schoolniveau, op regionaal niveau en op scholen verbonden aan een universiteit.

Op schoolniveau wordt elk jaar een Lesson Study-cyclus uitgevoerd die aansluit bij de schoolontwikkeling. De resultaten daarvan worden in een onderzoeksrapport beschreven. Daarnaast vindt er dagelijks een informele vorm van Lesson Study plaats, waarbij leerkrachten informatie over leerlingreacties met elkaar uitwisselen, lesmethoden bespreken en lesmateriaal ontwikkelen. Op regionaal niveau zijn alle leerkrachten lid van een studiegroep om hun vakken verder te ontwikkelen. In deze groepen wordt ook een Lesson Study-cyclus uitgevoerd. De resultaten daarvan worden ook beschreven in een onderzoeksrapport en breed gedeeld. Scholen die verbonden zijn aan een universiteit voeren samen met de universiteit onderzoek uit naar een specifiek thema, bijvoorbeeld de ontwikkeling van een nieuw curriculum of een nieuwe manier van lesgeven. De onderzoeksresultaten worden het onderwerp van een Lesson Study-cyclus.

Lesson Study is internationaal bekend geworden toen onderzocht werd waarom het Japanse rekenonderwijs zo hoog scoorde.⁷ Sinds circa 2000 verbreidt de aanpak zich over de wereld en de laatste tijd ook over Nederland.

Er bestaan verschillende varianten van Lesson Study die over de hele wereld geïmplementeerd en toegepast worden. De Chinese Lesson Study verschilt bijvoorbeeld van de Japanse door een sterkere focus op het inoefenen van gewenst leerkrachtgedrag en op het ontwikkelen van voorbeeldlessen. Ook is er de variant *Learning Study* die ontwikkeld is in Hong Kong en Zweden, waarbij een specifieke leertheorie leidend is. In Engeland heeft Peter Dudley een variant met *case pupils*, voorbeeldleerlingen, ontwikkeld (zie paragraaf 1.3). Een andere variant in Engeland is *Lesson Study for formative assessment*. Hierbij zijn de observaties van specifieke leerlingen gericht op formatief assessment. Ook wordt er, bijvoorbeeld in een schooloverstijgende setting in de Verenigde Staten, geëxperimenteerd met een *blended* vorm van Lesson Study, dat wil zeggen een mix van *live* en virtuele bijeenkomsten met behulp van ict.⁸

In dit boek staat het model centraal dat Goei⁹ op basis van het model van Dudley¹⁰ heeft ontwikkeld. Dit model is met name gericht op de uitdagingen die passend onderwijs met zich meebrengt. Hierbij is het belangrijk dat leerkrachten gedifferentieerde lessen ontwerpen die ingaan op de onderwijsbehoeften van hun leerlingen. In dit Lesson Study-model doen leerkrachten gezamenlijk onderzoek in de eigen lespraktijk, waarbij de nadruk ligt op de leerprocessen en -activiteiten van leerlingen, het begrijpen van leer- en onderwijsbehoeften van leerlingen¹¹ en het expliciet voorspellen van leerlingreacties op de gegeven instructie.¹² Het observeren van leerlingen en de discussies over deze observaties dagen leerkrachten uit hun (vak)didactische repertoire aan te scherpen en te verfijnen, maar ook om met een frisse blik¹³ te kijken naar de onderwijs- en instructiebehoeften van leerlingen.

1.3 Voorbeeldleerlingen

Vygotsky¹⁴ zei al dat leerlingen leren als zij activiteiten uitvoeren die liggen in hun 'zone van naaste ontwikkeling'. Dit zijn activiteiten die net wat moeilijker zijn dan die ze zelfstandig kunnen uitvoeren, en waar ze dus begeleiding, instructie of hulp bij nodig hebben. Om goed zicht te krijgen op wat leerlingen hiervoor werkelijk nodig hebben, wordt in Groot-Brittannië tijdens Lesson Study altijd gebruikgemaakt van 'voorbeeldleerlingen'. We hebben dit in Nederland overgenomen en zien dat het werkt.

Werken met voorbeeldleerlingen betekent dat de leerkrachten tijdens de lesvoorbereiding en de observatie focussen op de onderwijsbehoeften en het gedrag van (meestal) drie individuele leerlingen. Deze leerlingen worden gekozen door de groep als geheel in te delen in drie groepen, op basis

van de onderzoeksvraag die het Lesson Study-team heeft geformuleerd. Uit elke groep wordt een 'voorbeeldleerling' gekozen, die deze groep leerlingen vertegenwoordigt. Omdat de indeling in de groepen gebaseerd is op de onderzoeksvraag, is deze altijd weer anders. Zo kan het de bedoeling zijn om beter zicht te krijgen op onderpresterende leerlingen, maar ook op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, of leerlingen die van huis uit minder meekrijgen. Dit is anders dan wat we gewend zijn te doen: we richten ons immers vaak meer in het algemeen op de gemiddelde, de laag presterende en de hoog presterende leerlingen.

Door het werken met voorbeeldleerlingen ontdekken leerkrachten wat deze leerlingen nodig hebben en op welke manier zij tot leren kunnen komen. Juist doordat ze helder zien wat leerlingen wel of niet doen, kunnen ze het leren en de vorderingen beter monitoren en zorgen dat ze succesvol zijn.¹⁵

Na een eerste ervaring met Lesson Study zeggen leerkrachten vaak dat ze zich voor het eerst realiseren dat deze individuele leerlingen op een heel andere manier leren en zich anders gedragen dan ze van tevoren dachten. Ook realiseren ze zich dat er waarschijnlijk nog veel meer leerlingen in hun groep zitten voor wie hetzelfde geldt.

In paragraaf 4.2.1 gaan we dieper in op de voorbeeldleerlingen.

1.4 De meerwaarde van Lesson Study

Welke succeservaring heb jij gehad tijdens het uitvoeren van een Lesson Study-cyclus? We vroegen het enkele leerkrachten.

Ik heb meer kennis gekregen, die ik ook kan toepassen in andere lessen die ik geef.

(Stefan Schuring, leerkracht op basisschool De Tandem in Almelo)

Ik vind het echt een eyeopener om de les te bekijken vanuit de vraag hoe die zal zijn voor de leerlingen.

(Albertine Lambers, leerkracht en bouwcoördinator op basisschool De Tandem in Almelo)

Ik vond het heel fijn dat we de les tussentijds konden aanpassen en opnieuw konden geven. Samen zagen we wat wel en niet werkte en wat we moesten aanpassen om de les goed te krijgen.

(Iris Gremmen, leerkracht op basisschool De Tandem in Almelo)

Samen een les ontwerpen – aan die mogelijkheid had ik nog niet eerder gedacht. Ik dacht in dit proces geregeld: hé, dat is ook een goede manier, dat ga ik ook eens proberen.

(Turqay Voppen, leerkracht op basisschool De Tandem in Almelo)

We vullen elkaar steeds aan. De één zegt: je kunt het zo doen. De ander zegt: maar het kan ook zo. Zo brengen we samen het onderwijs op een hoger plan. [...] Je komt soms uit waar je moet zijn, maar soms ook waar je niet had verwacht uit te komen. Dat ligt van tevoren niet vast, want samen denken we outside the box.

(Michel Maag, leerkracht en adjunct-directeur van basisschool De Tandem in Almelo)

In het begin lijkt Lesson Study wat vaag. Ik dacht: hoe moet ik dit aanpakken? Maar doordat we samen aan de slag gingen, kwamen we eigenlijk heel snel tot een les die voldeed aan onze eisen.

(Cindy Veneman, leerkracht op basisschool De Tandem in Almelo)

Zowel in binnen- als buitenland is er steeds meer bewijs dat Lesson Study een positieve invloed heeft op de resultaten van leerlingen. In Groot-Brittannië heeft Dudley¹⁶ geconstateerd dat het gebruik van Lesson Study het leren van leerlingen en hun resultaten kan verbeteren. Aan zijn onderzoek namen honderden leerkrachten deel. De vooruitgang van leerlingen op het gebied van schrijven en rekenen werd elk jaar opnieuw aangetoond.¹⁷ Ook wordt in dit onderzoek aangetoond dat Lesson Study het lesgeven van leerkrachten daadwerkelijk kan verbeteren. De werkwijze helpt hen om hun professionele kennis te vergroten en hun onderzoekende houding te verbeteren.¹⁸

De Vries, Roorda & Van Veen¹⁹ hebben in een overzichtsstudie alle (inter)nationale onderzoeksartikelen en bronnen over Lesson Study in verschillende vormen van onderwijs bestudeerd. Elk onderzoek richt zich op een aantal specifieke vragen over Lesson Study.

Een groot aantal studies laat bijvoorbeeld zien dat leerkrachten hun vakinhoudelijke kennis en (vak)didactische kennis vergroten. Ook zijn er studies die aangeven dat leerkrachten beter inzicht krijgen in het leerproces van leerlingen: ze zijn meer gericht op het leren van leerlingen, ze worden beter in het observeren van leerlingen, en ze krijgen beter inzicht in de capaciteiten en onderwijsbehoeften van leerlingen. Andere studies beschrijven dat

leerkrachten meer zelfvertrouwen krijgen om nieuwe onderwijsaanpakken uit te proberen. Ook laten studies zien dat Lesson Study de samenwerking tussen leerkrachten kan verbeteren en ervoor kan zorgen dat ze meer ervaringen en kennis over onderwijs delen. Lesson Study kan daarnaast bijdragen aan het verbeteren van het onderwijs en het beter implementeren van vernieuwende onderwijsmethoden.

Kortom, De Vries, Roorda & Van Veen²⁰ komen tot de conclusie dat de meeste studies positieve effecten van Lesson Study laten zien op het gebied van: 1) het ontwikkelen van kennis, inzicht, opvattingen en houding van leerkrachten; 2) het ontwikkelen van een professionele gemeenschap; en 3) het verbeteren van de kwaliteit van onderwijzen en leren.

Onderzoek naar Lesson Study vindt op dit moment in Nederland op bescheiden schaal plaats in zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. De Vries, Roorda & Van Veen²¹ concluderen dat de resultaten en bevindingen vergelijkbaar zijn met die uit internationaal wetenschappelijk onderzoek. Ook hier worden opbrengsten genoemd als het vergroten van de vakdidactische kennis en inzichten, beter inzicht krijgen in het leren en de onderwijsbehoeften van leerlingen, en profiteren van samenwerking waarbij vakinhoud en vakdidactiek centraal staan. Ze noemen bijvoorbeeld een gedetailleerde *casestudy* waarin een Lesson Study-deelnemer vertelt dat zij nu ook haar andere lessen anders voorbereidt en geeft als gevolg van haar deelname aan een Lesson Study-cyclus.

¹ Bruin-Muurling, 2018.

² Lewis, 2009; Pérez, Soto, & Serván, 2010; Sims & Walsh, 2009; Soto, Servan, & Gomez, 2015.

³ De Vries, Verhoef & Goei, 2016.

⁴ Idem.

⁵ Idem.

⁶ Dudley, 2013; Dudley, 2014.

⁷ Stigler & Hiebert, 1999.

⁸ De Vries, Roorda & Van Veen, 2017.

⁹ Goei, 2013.

¹⁰ Dudley, 2012.

¹¹ Bruggink, Goei, & Koot, 2013.

¹² Goei, 2013.

¹³ Dudley, 2012.

¹⁴ Vygotsky, 1978.

¹⁵ Dudley, 2014.

¹⁶ Dudley, 2012.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Idem.

¹⁹ De Vries, Roorda & Van Veen, 2017.

²⁰ Idem.

²¹ Idem.

